

УДК 37.092:316(50)
DOI <https://doi.org/10.32838/2663-5984/2020/4.18>

Білан С.О.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Ждамарова А.В.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРОБЛЕМИ ВІДПОВІДНОСТІ ЗМІСТУ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В АРАБСЬКИХ КРАЇНАХ ПОТРЕБАМ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Публікація присвячена аналізу еволюції освіти і науки та новітніх завдань, що стоять перед системою освіти арабських держав на сучасному етапі. Питання освіти нині міцно займають головні позиції в галузі формування сучасної людини, гармонійно розвиненої особистості.

Метою публікації є аналіз розвитку наукової та педагогічної сфери у означених країнах і визначення новітніх тенденцій і проблем, що стоять перед арабською наукою й освітою після подій арабської весни. Події арабської весни прискорили багато суспільно-політичних процесів в арабському світі та надали їм істотно нових базових характеристик.

У статті проаналізовано еволюцію системи освіти в арабських державах, а також успіхи і невдачі на шляху реформування освітньої галузі в регіоні. Проаналізовано Арабську стратегію з науки технології та інновацій, прийнятую Радою міністрів вищої освіти і наукових досліджень арабських країн у 2014 р. Визначено, що прикладні дослідження займають невелику частку від загального обсягу у більшості провідних університетів арабських країн. Також виокремлено проблему низької інтенсивності публікацій арабських вчених у місцевих і провідних міжнародних журналах, проаналізовано вплив приватного сектора на науково-педагогічну діяльність.

Автором проаналізовано досвід таких країн, як Туніс, Марокко, Катар, Саудівська Аравія, уряди яких створюють наглядові ради для поліпшення моніторингу своїх наукових систем шляхом збору й аналізу даних. Також окреслено нематеріальні цінності та фактори, важливі у процесі реформування сфери науки й освіти у регіоні.

З огляду на історичні аспекти еволюції та сучасні підходи до реформування системи освіти і науки слід зазначити, що питання, які піднімаються у нашій публікації, потребують уваги науковців і подальшого їх вивчення й аналізу.

Ключові слова: аналіз, еволюція, системи освіти, арабські держави, Туніс, Марокко, Катар, Саудівська Аравія.

Постановка проблеми. Процеси глобалізації та швидкість сучасних суспільно-політичних процесів ставлять перед суспільством завдання, які потребують швидкого вирішення. Особливо цей процес стає помітним при вирішенні проблем сучасної освіти. Що стосується регіону проведеного у статті аналізу, то арабський світ за сучасних умов розвитку світового співтовариства має стратегічне значення у зв'язку зі своїм географічним розташуванням і величезними запасами вуглеводнів: 57% розвіданих запасів нафти і 28% газу, що притягує до нього увагу і водночас ставить перед арабським суспільством складні завдання у процесі його розвитку. На багато таких викликів повинна відповідати система освіти, що гнучко реагує на нові потреби ринку праці.

Питання освіти є питаннями не місцевого, а глобального значення. Не чужі вони й арабським країнам, які мають свою специфіку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із вагомих аспектів нашого дослідження є усвідомлення особливостей становлення системи освіти в арабських країнах. Цьому аспекту присвячені публікації таких авторів, як В. Акунов, Бен Сандал, Абид Рашиді т. д. [4; 7, с. 76]. Найбільш повну інформацію для аналізу надають довідкові ресурси [2; 3; 9; 11]. Водночас необхідно констатувати той факт, що, незважаючи на багату історію і самобутність системи освіти арабських держав, їй присвячено доволі мало вітчизняних публікацій.

Іншим аспектом, що аналізується автором, стала арабська наука та система освіти. Ця про-

блематика, на жаль, не відображена у вітчизняній науці, тож висновки базувалися на працях арабських авторів [5, с. 332; 10, с. 221; 14; 15].

І останній аспект, проаналізованим у цій публікації, стали новітні виклики, що стоять перед арабською наукою й освітою після подій арабської весни, тут автор спирався на інформаційні ресурси провідних міжнародних організацій і портали органів влади окремих держав регіону [2; 3; 13].

Виходячи з проведеного аналізу публікацій з обраної автором проблематики та виходячи з її актуальності, **метою публікації** визначаємо аналіз еволюції розвитку наукової та педагогічної сфери в означених країнах і новітніх тенденцій і проблем, що потребують вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Араби вважають, що зачатки виховання й освіти відображені в оповіданні зф Священного Корану про те, як Аллах велів ангелам надати шану Адаму, який, природно, першим із людей отримав знання про все, що є на Землі з тварин, рослин і т. ін. [8, с. 31, 33, 34]. У Корані також є аят, в якому міститься прямий заклик до пізнання. Там говориться: «І говори: Господь мій! Додай моє знання» [8, с. 114]. Оскільки знання освячено Божою волею, араби ставилися і ставляться до нього з великою повагою.

Всі ці якості та цінності передавалися від батьків дітям, виховувалися у процесі спільної діяльності та подолання несприятливих умов життя.

У ранньому дитинстві, зазвичай до семи років, діти, хлопчики і дівчатка, залишалися на половині матері. Вона була їхнім першим учителем. Вона закладала основи їхньої моральності та знання правил поведінки в суспільстві, взаємин з іншими людьми. Батько підключався до процесу виховання і навчання пізніше, коли наставала пора передавати синам знання про своє ремесло.

Джерелом знань в епоху джахілії була поезія. Велику роль серед поетичних творів грали «Життеписи» («Сира») різних героїв і відомих особистостей. У них можна виявити пряме відображення життя доісламських арабів (побуту і звичаїв бедуїнських племен, міжплемінних воєн), а також подій пізнішої історії (арабо-мусульманських завоювань в Азії, Африці та Європі, воєн арабів із хрестоносцями). Наприклад, «Життепис Антара» або «Життепис Абу Зейда», відомий також під назвою «Повість про подвиги племені Хіляль».

У момент виникнення ісламу арабське традиційне суспільство переживало період розкладання і переходу до класового суспільства. Пророк Мухаммад запропонував нову релігію іслам.

Успіх нового вчення залежав від правильного й адекватного сприйняття положень Корану, від засвоєння закладених у ньому ідей, а це було неможливо без педагогічної практики, що спиралася б, у свою чергу, на певну систему виховання і навчання. Загальною метою навчання і виховання було поширення ісламу серед найширших верств населення [4]. Знання, на мусульманському Сході ототожнювалося з вірою.

Із другої половини VII ст. істотно змінюється картина у сфері освіти і грамотності населення. Школи з'являються не тільки в містах, але й у великих селищах ісламського світу. Там існували приватні релігійні школи початкового навчання (кітаб).

У школу ходили діти торговців і ремісників, а також діти заможних селян, хоч і менше. Феодальна верхівка віддавала перевагу домашньому навчанню. У програмі домашньої освіти, поряд із Кораном, молитвами, фізичним вихованням, значилися читання, письмо, рахунок; приділялася увага вивченню граматики та літератури.

До X ст. основним методом навчання було диктування (Імла), яке вважалося вищим ступенем викладання. Однак із X ст. навчання стало будуватися на новому вигляді викладання – на читанні та запам'ятовуванні текстів Корану і роз'ясненні чи тлумаченні учителя важких місць [12, с. 320]. Коментарі часто перетворювалися в лекції, а іноді викликали диспути.

В XI – XII ст. у сфері освіти відбулися помітні зміни. З'явилися навчальні заклади нового типу – медресе. Перша подібна школа була створена в 1055 р. в Багдаді. Медресе потім поширилися по всьому ісламському світу. Вони вважалися навчальнимикладами вищого ступеня. Випускники таких медресе могли вибрати різні шляхи розвитку своєї кар'єри, в т. ч. в школах і університетах, а також у правовій практиці [4].

Із IX по XIV ст. в халіфаті розвивалася тільки система навчальних закладів. Продовжували удосконалюватися освітні програми, зародилася педагогічна наука.

Переходячи до висвітлення сучасного стану освіти в арабських країнах, ми зупинимося на організації середньої освіти в таких країнах Північної Африки, як Алжир, Марокко, Туніс.

Країни Магрибу демонструють досить хорошу динаміку загального рівня грамотності. У 1995 р. в Алжирі 62% дорослого населення країни були грамотними, до 2003 р. відсоток грамотного населення становив вже 70%, а 2008 р. він досяг 77,4% [3]. До здобуття незалежності Марокко в 1956 р. освіта у країні була доступною лише 15% населення, але

після того, як королівство стало незалежною державою, з'явився закон про обов'язкову освіту. У період 1970–1990-х рр. рівень грамотності в Марокко досяг 50%, в 2004 р. він становив 52,3%, а 2006 р. підвищився до 61,7% [2]. У Тунісі в 2004 р. загальний рівень грамотності досяг 74,3% [13].

Після закінчення базового рівня й отримання диплома про повну загальну середню освіту першого ступеня учні можуть продовжити навчання в ліцеях або професійно-технічних школах (Марокко), щоб отримати повну середню освіту або середню освіту другого ступеня, що триває 3 роки в Алжирі та Марокко і 4 роки в Тунісі.

У початковій школі учні зазвичай вивчають граматику, читання, іноземні мови, суспільствознавство й арифметику. У середній школі навчання передбачає вибір напрямку навчання: гуманітарні, природні або соціальні науки, економіка або математика та ін. Учні середніх шкіл зобов'язані вивчати у школі як мінімум одну іноземну мову. Освітній процес у країнах Магрибу знаходиться під контролем держави, яка приділяє цій сфері велику увагу.

У більшості арабських країн внаслідок колишнього поділу їх на колоніальні сфери впливу викладання природничо-наукових дисциплін здійснювалося або англійською, або французькою мовою. В Сирії були зроблені спроби арабізації природних наук. Медичний інститут у Дамаску був покликаний стати першим у цій сфері. Викладання на факультетах загальної медицини, стоматології та фармацевтики велося арабською [15]. В Іраку було прийнято політичне рішення перевести на арабську мову викладання фундаментальних і прикладних наук в університетах. Одночасно планувалося реалізувати жорстку програму складання і перекладу навчальних посібників. Аналогічні процеси відбувалися й у країнах Магрибу.

Події арабської весни прискорили багато суспільно-політичних процесів в арабському світі та надали їм нових базових характеристик. Арабська весна почалася з демонстрацій у Тунісі у грудні 2010 р. Хвилювання швидко поширилися по регіону, виявляючи загальне прагнення до свободи, гідності та справедливості. Із грудня 2010 р арабські країни зазнали надзвичайних змін, включаючи зміну режиму в Єгипті, Лівії, Тунісі та Ємені, а також входження Сирії у громадянську війну, після того, як почалися мирні протести навесні 2011 р. Йорданія і Бахрейн теж стали ареною серії демонстрацій на користь реформ у 2011 р.

Заворушення в арабському світі були, зокрема, і реакцією технологічно освічених молодих ара-

бів на десятиліття політичної стагнації та на нездатність деяких арабських урядів забезпечити достатній рівень соціально-економічного розвитку для населення.

У березні 2014 р. Рада міністрів вищої освіти і наукових досліджень в арабському світі на 14-му конгресі в Ер-Ріяді (Саудівська Аравія) прийняла Арабську стратегію для науки, технології та інновацій. У цій стратегії містилися три основні ідеї: академічне навчання в галузі науки і техніки, наукові розробки та місцеве і міжнародне наукове співробітництво.

Варто окремо відзначити реформи вищої освіти, що проводяться в Єгипті та Тунісі. Нині в арабському світі Туніс і Саудівська Аравія лідирують в електроніці, а Об'єднані Арабські Емірати багато вкладають у космічні технології. У сфері поновлюваних джерел енергії Марокко є лідером в гідроенергетиці, Алжир, Йорданія, Марокко і Туніс разом розвивають геліоенергетику, а у Єгипту, Марокко та Тунісу є досвід з вітроенергетики, який може бути корисний іншим країнам, зацікавленим у розвитку цієї сфери, включаючи Йорданію, Лівію, Саудівську Аравію, Судан і Об'єднані Арабські Емірати. Марокко і Судан нині є лідерами в галузі використання енергетичної сировини з біомаси.

Крім того, стратегія надає особливого значення пропаганді вченими в широких масах і більшого інвестування у вищу освіту і навчання з метою отримати критичну масу фахівців і зупинити «витік умів».

У березні 2013 р. міністри з питань досліджень зібралися в Марокко, щоб закласти основи для спільної політики досліджень у п'яти країнах Магрибу та п'яти країнах Західного Середземномор'я: Франції, Італії, Мальти, Португалії та Іспанії. «Діалог 5 + 5» вперше приділив велику увагу дослідженням та інноваціям.

Декларація, прийнята на зустрічі міністрів у Рабаті роком пізніше на Другому форумі з питань науки, технологій та інновацій в Африці, відображає необхідність у більшій концентрації на прикладних науках для вирішенні практичних проблем, що стосуються санітарії, охорони здоров'я, сільського господарства, енергії та зміни клімату; значення державних інвестицій для формування сильного приватного сектору; необхідність у поліпшенні викладання природничих, технічних, інженерних наук і математики та спрощення розміщення дослідників.

Значна кількість арабських урядів створюють спостережні комісії для здійснення контролю над

університетськими науковими системами, в т. ч. у Єгипті, Йорданії, Лівані, Палестині і Тунісі. При вивченні зібраних даних аналітики часто бачать пряму кореляцію між кількістю випускників або викладацького складу і кількістю дослідників. Це вводить в оману, оскільки багато студентів і членів викладацького складу не ведуть дослідницької діяльності, і фактично лише деякі публікуються в реферованих журналах, перерахованих в «Web of Science» або «Scopus» і мають міжнародні контакти.

У 2010 р Єгипетська академія наукових досліджень і технологій зв'язалася з кількома всесвітньо визнаними журналами, щоб створити стандартизований список критеріїв, яким повинна відповідати стаття, щоб бути прийнятою до публікації. Через п'ять років відповідно до академії кількість рецензованих публікацій зросла на 200%.

У 2014 р. ЮНЕСКО і Організація Ліги арабських країн з питань освіти, культури і науки (ALECSO) прийняли рішення створити арабську наглядову раду з науки і технологій онлайн.

Переходячи до аналізу стану розвитку освіти і науки у окреслених вище автором країнах, слід підкреслити наступне. У 2008 р. Алжир прийняв план щодо оптимізації своєї національної інноваційної системи. Проведений міністерством вищої освіти і наукових досліджень (МВОіНД) план пропонував реорганізацію науки разом із розвитком інфраструктури, людських ресурсів і досліджень, а також більше наукове співробітництво і фінансування.

Національна комісія з оцінки постійних наукових співробітників була створена в 2000 р. з метою стимуляції вчених шляхом виділення значних фінансових ресурсів на дослідження і застосування матеріального заохочення для них, щоб найкращим чином використовувати результати дослідження. Цілі включали також посилення співпраці з алжирською діаспорою. Дещо раніше МВОіНД повідомила про плани по створенню національної академії наук в 2015 р.

Алжирські вчені у 2008–2014 рр. публікувалися переважно в галузі інженерії та фізики. Їх продуктивність стабільно росла, подвоївшись у період між 2005 і 2009 рр., і потім ще раз між 2010 і 2014 рр. [6]. Протягом семи років до 2014 р. 59% алжирських наукових публікацій мали іноземних співавторів.

Незважаючи на те, що Алжир – третя в Африці країна з виробництва нафти і десята у світі з видобутку природного газу, розвідані запаси газу можуть бути вичерпані протягом півстоліття. Як і його сусіди Марокко і Туніс, Алжир урізнома-

нітнє свою енергетичну продукцію. Шістдесят сонячних і вітрових проектів було запропоновано місцевою Програмою з відновлюваної енергії та енергетичної ефективності, яка була прийнята в березні 2011 р. і переглянута в 2015 р. вже після подій арабської весни.

Центром марокканської системи науки і технології є Міністерство вищої освіти і наукових досліджень (МВОіНД) і Міжміністерський постійний комітет з наукових досліджень і технологічного розвитку (засновані в 2002 р.), а також Академія науки і технології Хасана ІІ (заснована в 2006 р.).

Національний центр наукових і технологічних досліджень (НЦНТД) – це ще одна важлива організація, вона, крім іншого, стежить за виконанням Національної програми з підтримки галузевих досліджень, використовуваної для визначення тематики досліджень державних установ.

Менш ніж через рік після свого утворення Вища рада з освіти, навчання і наукових досліджень 16–20 травня 2015 р. представила звіт королю, пропонуючи Концепцію освіти в Марокко на 2015–2030 рр. Звіт закликає зробити освіту доступною для всіх соціальних груп.

Марокканська інноваційна стратегія була представлена на першому в країні Національному саміті з інновацій у червні 2009 р. міністерством промисловості, торгівлі, інвестицій і електронної економіки. Вона визначила як цілі розробку 1000 марокканських патентів і створення 200 інноваційних стартапів до 2014 р., що було виконано, хоча ще і не в повному обсязі. Паралельно міністерство промисловості, торгівлі та нових технологій створило Марокканський клуб інновацій (2011 р.) в партнерстві з марокканським бюро промислового і торгового процвітання. Ідея полягала в створенні мережі гравців на полі інновацій, включаючи дослідників, підприємців, студентів і професуру, щоб допомогти їм розвивати інноваційні проекти.

Національний фонд наукових досліджень і технологічного розвитку був прийнятий законодавчим актом в 2011 р. Тоді марокканські підприємства фінансували лише 22% ВРНіОКР. Уряд закликав компанії брати участь у фонді, щоб підтримати дослідження в їх секторах.

Партнерство університетів і бізнесу залишається вкрай обмеженим у Марокко. Незважаючи на це, кілька конкурентоспроможних фондів, що підтримують цей вид співпраці, були реформовані в останні роки, в т. ч. «ІнновАкт» представлена Марокканською дослідницькою асоціацією у 2011 р., «Egawatch» та ін. Компанії отримують підтримку з матеріально-технічного забезпечення

виробництва і фінансові кошти, щоб прийняти на роботу випускників, які будуть працювати над їх дослідними проектами.

Академія науки і технології Хасана II фінансувала 15 дослідницьких проектів в 2008 і 2009 рр., а при відборі дослідницьких проектів заохочується співпраця приватного та державного секторів і беруться до уваги потенціал проекту, соціально-економічний вплив і зовнішні ефекти.

Щороку 18% марокканських випускників відправляються в Європу або Північну Америку. Ця тенденція привела до закликів заснувати в Марокко філії іноземних університетів і популяризації престижних університетських містечок.

У Академії науки і технології Хасана II є міжнародна наукова програма допомоги. Крім рекомендацій в області дослідницьких пріоритетів і оцінки дослідних програм, вона допомагає марокканським вченим зв'язатися з колегами в Марокко і за кордоном. Академія визначила кілька секторів, в яких Марокко володіє відносною перевагою і кваліфікованим людським капіталом, в їх числі гірнична справа, рибальство, харчова хімія і нові технології.

Важливе значення для розвитку системи освіти та науки має академічна свобода. Під час складного переходу до демократії протягом кількох років після подій арабської весни наука і технологія розглядалися в останню чергу серед поточних проблем. Це призвело до розчарування наукової спільноти у швидкості реформ. Ситуація для вчених покращилася з точки зору академічної свободи.

Перша реформа була представлена в перші ж тижні революції. Під час своєї недовгої роботи на посаді державного секретаря по вищій освіті в уряді перехідного періоду з січня по березень 2011 р. Фаузія Шаріф змінила процедуру отримання вищих посад в університеті. Вперше в Тунісі були проведені вибори деканів факультетів і ректорів університетів у червні 2011 р. Це був крок вперед, незважаючи на те, що корупція продовжувала роз'їдати туніську університетську систему. Через десять місяців після революції група докторів філософії та докторантів сформувала Туніську асоціацію докторів і докторантів, щоб допомогти туніським вченим взаємодіяти один з одним і з колегами з-за кордону.

У 48% наукових робіт, опублікованих туніськими дослідниками в 2009 р., були іноземні співавтори. Ця частка зросла до 58% до 2014 р. У 2009 р. уряд почав вести переговори щодо угоди про спільну дослідницьку програму з Європейським союзом (ЄС). Трирічна програма була запущена 12 жовтня 2011 р. із 12 млн євро фінан-

сування з ЄС. Туніському агентству зі сприяння науковим дослідженням було доручено розподіляти фонди програми відповідно до пріоритетних дослідних сфер країни [1].

Порівняно з більшістю африканських і арабських держав система НТІ в Тунісі досить розвинена й отримує сильну підтримку від уряду. Головою Вищої ради з наукових досліджень і технології є сам прем'єр-міністр. Установа, відповідальна за формулювання політики і застосування стратегій, міністерство вищої освіти, наукових досліджень та інформації і комунікаційних технологій, може розраховувати на консультації як Національної консультативної ради з наукових досліджень і технології, так і на Національного комітету з оцінки показників наукових досліджень. Національна наглядова рада з науки і технології – ще один активний учасник туніської системи НТІ. Вона була створена в 2006 р. і через два роки переведена у відання міністерства вищої освіти і наукових досліджень.

Головою Університетського ради є міністр вищої освіти, наукових досліджень та інформації і комунікаційних технологій. У січні 2015 р. Університетський рада розробила широку реформу наукових досліджень і вищої освіти, яка повинна бути втілена з 2015 по 2025 рр. Реформа зосереджується на модернізації університетських програм навчання з метою отримання випускниками тих навичок, які потрібні роботодавцям, і на надання університетам більшої адміністративної та фінансової незалежності.

У 2012 р. міністерство вже зробило крок в цьому напрямку, вперше поставивши свої відносини з університетами на контрактну основу. Реформа також зміцнить зв'язки університетів із промисловістю і проведе ревізії мережі університетів, щоб домогтися більшої рівності між регіонами. Центральним для цієї стратегії є подальший розвиток технопарків, оскільки вони заохочують дослідження і забезпечують створення робочих місць в регіонах.

Довгострокова мета – розвинути конкурентоздатну на міжнародному рівні систему досліджень. У листопаді 2013 р. уряд підписав угоду з французькими кластерами, які об'єднують французькі технопарки, для надання навчання і рекомендацій по створенню нових технопарків в Тунісі.

Прийняття нової конституції парламентом у червні 2014 р. і передача влади Беджі Кеїду Ес Себсі в кінці 2014 р. дозволяє припустити, що країна знаходиться на шляху до політичної стабільності. Більш того, наука не була забута новою Конституцією. Ст. 33 виразно заявляє, що «дер-

жава забезпечує кошти, необхідні для розвитку технологічних і наукових досліджень».

Висновки. Виховання підростаючого покоління, передача йому знань, накопичених предками, підготовка його до адекватного сприйняття нових ідей є найважливішими завданнями й основними функціями суспільства. Будь-яка держава, яка бажає зайняти гідне місце на міжнародній арені, має усвідомлювати, що це неможливо без випереджаючого розвитку людського потенціалу – основи формування нової економіки знань інформаційного суспільства. Арабське суспільство – не виняток. Протягом століть в арабських країнах, в т. ч. і в країнах Магрибу, складалася і розвивалася своя система освіти. Вбираючи досвід попередніх поколінь, збагачуючись новими теоріями і педагогічними практиками, ця система відіграє важливу роль у формуванні сучасної освіченої людини, яка покликана нести помітний внесок в економічний, соціальний і культурний розвиток своєї країни.

Проблема отримання знань і методів залучення до них через виховання і навчання в арабському світі має давню історію. У доісламський період це були практичні знання і навички, необхідні для виживання в суворих умовах кочового життя. Головним методом їх отримання і передачі було домашнє виховання, наслідування дорослим і настанови старших.

З приходом ісламу в часи пророка Мухаммада з'являються нові підходи до проблеми знань. У цей період знання постає у вигляді божественного одкровення – Корану. Завданням навчання стає пізнання приписів і істин нового вчення, з'єднання духовного і фізичного вдосконалення молодих людей з метою їх активної участі в поширенні ісламу.

Сьогодні в арабських країнах багато труднощів, в т. ч. недостатня зосередженість на пріоритетності та стратегії досліджень, брак коштів для досягнення цілей досліджень, слабе усвідомлення важ-

ливості хорошого наукового дослідження, неадекватна система зв'язків, слабка спільна діяльність і «відплив умів». З доступних статистичних даних ясно, що в цих країнах у майбутньому необхідна тривала державна підтримка, якщо вони збираються поліпшувати університетські дослідження, подолати слабкі зв'язки університетів з промисловістю і надати випускникам університетів професійні та підприємницькі знання з метою створення національних інноваційних систем.

Арабська стратегія з науки технології та інновацій, прийнята Радою міністрів вищої освіти і наукових досліджень арабських країн у 2014 р., дає грандіозну програму дій. Стратегія рекомендує залучати вчених з діаспори і спонукає вчених взяти участь у державній пропаганді. Вона також закликає збільшити інвестиції у вищу освіту і навчання для отримання критичної маси фахівців і зупинки «відпливу умів».

На сьогодні в країнах регіону спостерігається виразна невідповідність між навичками, які отримують випускники, і потребами ринку. Надлишок університетських випускників і направлення не успішних учнів у профтехучилища – замість того, щоб усвідомити ключову роль, яку кваліфікований технік грає у становленні наукомісткої економіки – живить безробіття серед випускників вишів і залишає ринок без кваліфікованої робочої сили.

Багато арабських урядів створюють наглядові ради, щоб поліпшити моніторинг своїх наукових систем шляхом збору та аналізу даних. Іншим слід наслідувати цей приклад.

Нематеріальні фактори та такі цінності також важливі у процесі реформування сфери науки та освіти. Працевлаштування та призначення на посаду в державних організаціях має ґрунтуватися виключно на експертному потенціалі і трудовому стажі індивіда, а не на політичних уподобаннях.

Список літератури:

1. Boumedjout H. EU to fund Tunisian research programme. Nature Middle East. 25 October. 2011.
2. Éducation au Maroc URL: https://fr.wikipedia.org/wiki/%C3%89ducation_au_Maroc.
3. Éducation en Algérie URL: https://fr.wikipedia.org/wiki/Syst%C3%A8me_%C3%A9ducatif_en_Alg%C3%A9rie.
4. Акунов В. Обучение и воспитание в исламский период. Обучение арабов при пророке Мухаммеде. 2012. № 212102400203. URL: <http://www.proza.ru/2012/10/24/203> (дата звернення: 17.11.2020).
5. Аль-Фихри А.А. Языковая политика в арабских странах (на арабском языке). Бейрут, 2013. 332 с. عبد الفهرى الفاسى القادر، المتحدة الجديد الكتاب دار، 82ص العربية البلاد في اللغوية السياسة: الفهرى الفاسى القادر 5 ص 2013.
6. База данных «Web of Science» компании «Томсон Рейтерс», Расширенный указатель цитирования по наукам, обработка данных компанией «Сайенс-Метрикс».
7. Бен Сандал, Абид Рашид. Малаамих мин тураас аль-имараат. Аль-Айн. ОАЭ: Марказ Заид ли-т-тураас ва т-таарих. 2004. 76 с.
8. Коран / пер. с араб. И.Ю. Крачковского. Москва : Внешторгиздат, 1990. 447 с.

9. Образование в Алжире URL: <http://www.myvolga.ru/content/obrazovanie-v-alzhire>.
10. Сааран Махмуд. Язык и общество. Александрия (на арабском языке). 1963. 221 с. اللغة: السعران محمود. 1963 السكندرية ط2، 177ص المجتمع.
11. Система образования Туниса URL: <http://masters.donntu.org/2007/fvti/riad/ind/index.htm>.
12. Султанов Ш.З., Султанов К.З. Омар Хайам /Ш.З.Султанов, К.З. Султанов. Москва : Молода гвардия, 1987. 320 с.
13. Уровень грамотности населения в странах мира. URL: <http://www.yestravel.ru/world/rating/people/literacy/>.
14. Хинди А.И. Арабский язык между объективной реальностью и желанной мечтой (на арабском языке). URL: http://www.alukah.net/literature_language/0/35966. هندی إبراهيم أحمد. والأمل المرصود الواقع بين العربية اللغة: المنشود.
15. Шахид А.В. Сирийский опыт в арабизации наук в высшем образовании (на арабском языке). URL: <https://old.uqu.edu.sa/page/ar/148364>. العا التعليم في العلوم تعريب في سورية تجربة: شهيد واثق الله عبد.

Bilan S.O., Zhdamarova A.V. PROBLEMS OF COMPLIANCE OF THE CONTENT OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN THE ARAB COUNTRIES TO THE NEEDS OF MODERN SOCIETY DEVELOPMENT

This publication is devoted to the analysis of the evolution of education and science and the latest challenges facing the education system of the Arab states at the present stage. Issues of education are now firmly in the lead in the formation of modern man, a harmoniously developed personality.

The purpose of the publication is to analyze the development of scientific and pedagogical spheres in these countries and identify the latest trends and problems facing Arab science and education after the events of the Arab Spring and need to be addressed. The events of the Arab Spring accelerated many socio-political processes in the Arab world and gave them significantly new basic characteristics, which the author notes in this publication.

The article analyzes the evolution of the education system in the Arab states, as well as the successes and failures of reforming the education sector in the region. The Arab Strategy for Science, Technology and Innovation, adopted by the Council of Ministers of Higher Education and Research of the Arab countries in 2014, is analyzed. It is determined that applied research occupies a small share of the total volume in most leading universities in the Arab countries. The problem of low intensity of publications of Arab scientists in local and leading international journals is also singled out, the influence of the private sector on scientific and pedagogical activity is analyzed.

The author analyzes the experience of countries such as Tunisia, Morocco, Qatar, and Saudi Arabia, whose governments are setting up supervisory boards to improve the monitoring of their scientific systems through data collection and analysis. It also outlines intangible values and factors important in the process of reforming science and education in the region.

Given the historical aspects of evolution and modern approaches to reforming the education and science systems, it should be noted that the issues raised in this publication require meticulous attention of scientists and their further study and analysis.

Key words: *analysis, evolution, education systems, Arab states, Tunisia, Morocco, Qatar, Saudi Arabia.*